

RANA VUK-PAVLOVIĆEVA GLEDIŠTA O ULOZI ESTETIKE I UMJETNOSTI U ODGOJU *LIČNOSTI*

Željka Metesi Deronjić

Institut za filozofiju Zagreb,
Zagreb, Hrvatska
zmetesi@yahoo.com

Primljeno: 13. 10. 2016.

U radu se analiziraju rana Vuk-Pavlovićeva gledišta o ulozi estetike i umjetnosti izložena u djelu Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike. Spomenuto djelo Vuk-Pavlovićev je završni rad za profesorski ispit iz pedagogije napisan u Berlinu 1922. godine. U njemu iznosi sve bitne stavove vezane za estetiku i filozofiju odgoja ključne za razumijevanje njegove kasnije misli.

Ključne riječi: Pavao Vuk-Pavlović, estetika, umjetnost, odgoj, ličnost

Nakon završetka gimnazijskog obrazovanja u Zagrebu, Pavao Vuk-Pavlović (Koprivnica, 1894. – Zagreb, 1976.) upisuje se na Filozofski fakultet Sveučilišta u Leipzigu gdje ostaje do 1914. kada se s izbijanjem Prvog svjetskog rata vraća u Zagreb.* Godine 1918. upisuje filozofiju i njemački jezik na Filozofskom fakultetu u Zagrebu gdje u siječnju 1921. brani doktorsku disertaciju iz filozofije (*Spoznajna i spoznajna teorija. Metodologički pokušaj s osobitim obzirom na problem očitosti*). Njegov interes za pedagogiju, odnosno pedagogiku koju je slušao kod Đure Arnolda, i usavršavanje na tom području odvodi ga u listopadu 1921. u Berlin (Polić, 2013, 29–39). Ondje je u ožujku 1922. godine dovršio pisanje svog djela *Mogućnost i granice estetskog uzgoja*

* Rad predstavlja proširenu verziju izlaganja koje je pod naslovom »Pavao Vuk-Pavlović o ulozi estetike i umjetnosti u odgoju *ličnosti*« održano na međunarodnom simpoziju »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu«, koji se u okviru 25. Dana Frane Petrića održao u Cresu od 28. rujna do 1. listopada 2016. godine.

u vidu individualne i socijalne pedagogike.¹ Bio je to njegov završni rad za profesorski ispit iz pedagogije koji mu je zadao Đuro Arnold. U tom ranom djelu Vuk-Pavlović je objedinio dvije osnovne teme kojima je posvetio čitav svoj umni rad: estetiku i odgoj (Polić, 2008, 7).

Uvid u dosadašnja istraživanja Vuk-Pavlovićeve filozofije pokazuje još uvijek nedostatno rasvijetljene aspekte njegove rane misli, osobito one koji se tiču uloge umjetnosti i estetike u odgoju mladeži koju je izložio u spisu *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike*. Iz navedenog razloga, ali i činjenice da je Vuk-Pavlović svoju kasniju misao gradio na teorijskim okvirima postavljenima upravo u spomenutom djelu, u ovom se radu raščlanjuju bitne odrednice njegova ranog filozofskog promišljanja. Upoznavanje s mladim Vuk-Pavlovićem jedini je siguran put koji vodi k razumijevanju njegova kapitalnog djela iz područja filozofije odgoja *Ličnost i odgoj* (1932) i još jednog, obimnijeg djela, posvećenog estetici *Duševnost i umjetnost* (1976). Razlog tome treba tražiti u činjenici da spomenuta Vuk-Pavlovićeva kasnija, zrelija djela, pored dakako jasne evolucije njegove misli, predstavljaju daljnju nadogradnju i produbljivanje stajališta izloženih u djelu *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike* (Polić, 2008, 7).²

¹ Rad *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike* ovdje navodimo prema izdanju: Vuk-Pavlović, 2008. Valja odmah razjasniti dva termina koji se pojavljuju već u samom naslovu Vuk-Pavlovićeve spisa – *uzgoj i pedagogika*. Riječ *uzgoj*, u skladu s uobičajenim nazivljem 20-ih godina 20. stoljeća, Vuk-Pavlović je rabio u značenju odgoja (Polić, 2008, 7, bilj. 1). *Pedagogiku* je smatrao filozofskom disciplinom i sve do 1937. godine njome je označavao filozofiju odgoja (Polić, 2003, 179; Polić, 2013, 133, bilj. 46).

² »[E]stetika je uz odgoj bila tema kojom se Vuk-Pavlović intenzivno bavio cijeli svoj filozofski vijek i upravo je u svom ranom radu *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike* postavio osnovu za svoje kasnije bavljenje njima. Za one, dakle, koji žele proučavati njegovu filozofiju odgoja ili estetiku, danasve je korisno upoznavanje s tim tekstom.« (Polić, 2008, 7) Usp. i: Polić, 2013, 40 (bilj. 14) i 207. Neki dijelovi (konkretnije, cijelo prvo poglavlje »Budućnost«, manjim dijelom i drugo poglavlje »Budućnost i vrednota«) Vuk-Pavlovićeve najznačajnijeg djela iz područja filozofije odgoja *Ličnost i odgoj* (1932) preneseni su iz njegova spisa *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike* (Polić, 1996, 14; Metesi Deronjić, 2016, 426, bilj. 17). Estetski doživljaj kao temeljni pojam na kojem Vuk-Pavlović gradi svoju misao u mladenačkom spisu *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike* glavni je nositelj i njegove estetičke misli u kasnom djelu *Duševnost i umjetnost* (1976). Pored toga, Vuk-Pavlovićevo mladenačko i zrelo djelo povezuje i ideja umjetnosti kao posrednika, odnosno prenositelja doživljaja, sredstva obrazovanja i razumijevanja.

Svoje djelo Vuk-Pavlović otvara promišljanjem samog pojma i vrijednosti budućnosti koja, kako ističe, ne leži tek u pukoj smjeni generacija, već u uspješnom prenošenju stečenih »svetih dobara«, »blaga životnih vrijednosti i valjanosnih oblika« (Vuk-Pavlović, 2008, 23). U okviru tako postavljenih stvari treba promatrati i smisao samog ljudskog života koji se, pod uvjetom da se čovjek osvijesti pred činjenicom da bit njegova postojanja leži upravo u gradnji i prenošenju vrijednosti, može suprotstaviti besmislu i ništavnoj smrti. Vrijednosno određenje vlastita života siguran je put izbjegavanja egzistencijalnog nemira, ali i stvaranja plodnog tla za budućnost. »[V]rijednosti«, upozorava Vuk-Pavlović, »ako možda i mijenjaju svoj dom, žive ipak dok pojedinci umiru, [...]« (Vuk-Pavlović, 2008, 24).

Budućnost Vuk-Pavlović usko povezuje s odgojnom djelatnošću koja, kako on to formulira, vodi brigu oko ljudstva. Razlog zbog kojeg upravo odgoju daje tako odgovornu zadaću jest taj što se jedino njime mogu »prevladati i preći granice individualnog uvida« (Vuk-Pavlović, 2008, 25) čime se podiže svijest za općeljudske potrebe. Tek odgojna djelatnost omogućuje oblikovanje vrijednosnog, a samim time i smislaonog života čovjeka koji, uzdigavši se iznad pukog fiziološkog, prirodnog bića, izgrađuje temelje kulturne zajednice. Zadatak je, dakle, čovječanstva, ukoliko ne želi izgubiti »pravo na budućnost« (Vuk-Pavlović, 2008, 25), da brine oko vrijednosti, da osigura oblike i uvjete prenošenja, odnosno »rasađivanja« duhovnih dobara. Tom se idealu približavaju znanost i filozofija, a država mu se mora »pokoravati«. »[K]ao najobuhvatnija i najmoćnija današnja socijalna organizacija« (Vuk-Pavlović, 2008, 25), država je dužna ukloniti sve moguće zapreke koje bi mogle onemogućavati razvoj i širenje vrijednosnih sadržaja života. Jer sva čovjekova teorijska nastojanja dobivaju svoje značenje samo u okviru njegova socijalna značenja i razvoja u kulturi kojoj pripada. Država koja ne stvara prilike, već stvara zapreke duhovnom i moralnom, ali i kulturnom razvoju guši slobodno prenošenje vrednota te tako, ubijajući budućnost i smisao opstanka, postaje »zločinac nesamo narodu, nego i državi samoj, [...]« (Vuk-Pavlović, 2008, 26).

Budućnost pojedinca i cjelokupne zajednice uvjetovana je, kako je već istaknuto, sviješću čovjeka o nužnosti »duhovnog oplodivanja« (Vuk-Pavlović, 2008, 27) mladih generacija. Taj, kako ga naziva Vuk-Pavlović, *zakon prenošenja vrednota*, kojemu se u svrhu očuvanja kulturne zajednice valja pokoravati, u odgojnoj djelatnosti stvara temelje putu

koji vodi ostvarenju budućnosti kao cilju čovjekovanja. U tom smislu, ističe Vuk-Pavlović, budućnost

»... nije i ne može biti neka najviša metempirička svrha čovjeka. Ona je samo predmet, koji se dohvaća funkcijom odgajanja, odgojnom djelatnosti ili, kako će možda biti ugodnije čuti, ona je najviša *pedagogička ideja*, koja sjajem svojih zrakā crta trag, po kome odgojna djelatnost ima da gradi stalnu stazu i mimo koje ova djelatnost sama niti bi bila moguća, niti bi se uopće dala zamisliti.« (Vuk-Pavlović, 2008, 27)

Budućnost Vuk-Pavlović postavlja za predmet pedagogike koju vidi kao »filozofičku disciplinu« (Vuk-Pavlović, 2008, 28). Ona je ono »‘odgojivo’, što se zahvaća ili dohvaća funkcijom odgajanja« (Vuk-Pavlović, 2008, 29). Na vlastito pitanje – kako se uopće odgojna djelatnost odnosi prema budućnosti kao svom glavnom predmetu? – Vuk-Pavlović će odgovoriti razmatranjem odgojnog procesa u kojem nužno sudjeluju dva subjekta – odgajatelj s jedne i učenik, pitomac, s druge strane. Njihov međusobni odnos Vuk-Pavlović posebno tematizira i to s obzirom na pitanja poput uloge odgajatelja, njegove motivacije i svrhe njegova pedagoškog djelovanja. Ima li se na umu da je odgoj usmjeren na prenošenje duhovnog bogatstva s ciljem rađanja budućnosti, odgajatelj će uspješno ostvariti svoju zadaću tek onda kada u odgajnika probudi svijest o važnosti temeljnih životnih vrijednosti prema kojima i u skladu s kojima će graditi svoj život dajući primjer drugima. Ako je pomogao mladoj osobi da postane prenositelj vrednota, sredstvo za daljnje prenošenje usvojenog blaga, odnosno graditelj budućnosti, onda je odgajatelj postigao svoju svrhu.

Odgojna djelatnost upravljena je na duhovno i moralno oblikovanje, modeliranje mladog bića, pa se stoga nerijetko i ne bez razloga dovodi u vezu s umjetničkim stvaranjem. »[P]edagogičkome aktu«, prema riječima Vuk-Pavlovića, »pripadaju sve oznake funkcije estetičkoga doživljaja« (Vuk-Pavlović, 2008, 31). Pri isticanju estetičke strukture odgojne funkcije, posebno će se apostrofirati veza između rađanja budućnosti i doživljaja ljepote. Eventualne prigovore da je subjekt u estetskom doživljaju pasivan, nasuprot, primjerice, logičkom ili etičkom u kojem doživljaj određenog predmeta potiče »aktivitet psihičke funkcije« (Vuk-Pavlović, 2008, 32), da je funkcija estetskog doživljaja upravljena na samu sebe i da u njoj doživljaj miruje u sebi samoj, Vuk-Pavlović odbacuje objašnjenjem da je pasivnost estetskog doživljaja samo prividna. Naime, iako se čini da subjekt u estetskom doživljaju samo stva-

ra određeni dojam neke umjetnine, on je i te kako aktivan jer, u svrhu dohvaćanja doživljaja umjetnine iz kojeg je ona nastala, mora aktivirati i moć predočivanja, mašte i čuvstvovanja. Umjetnina kao »izražajni fenomen«, ali i »podražajni objekt« može prenositi doživljaje čime stvara mogućnost »da se ljudi jednoga doba mogu među sobom razumjeti i ljubiti, i da uopće mogu nesamo zajedno, jedan pokraj drugoga, nego i zajednički jedan uz drugoga živjeti, [...]« (Vuk-Pavlović, 2008, 33).

Estetski doživljaj (koji u nama budi umjetnost) otvara novi svijet, unosi nas u neku novu zbilju daleko od užurbane svakodnevice ispunjene brigama, patnjom, stalnim težnjama i utrkama na svim poljima ljudskog života. Nasuprot ovog našeg 'realnog svijeta', stoji estetski svijet kao »neka slobodna igra«, »hotimično tražena i svijesna iluzija, neki lijepi, skladonosni pričin ili kako se već ova njegova osebnost hoće nazvati« (Vuk-Pavlović, 2008, 34). Iako predstavlja svijet iluzije, estetski svijet nije manje zbiljski u odnosu na »pravu zazbiljnost« (Vuk-Pavlović, 2008, 35).

Moć estetskog doživljaja, a time i estetskog odgoja pokazuje se u činjenici da se upravo na razini »estetskoga izživljavanja izmiruju neka i najheterogenije ili bolje među sobom najheteronomnije vrijednosne sfere te tako reći ulaze u neko harmonično jedinstvo usprkos svoj raznolikosti« (Vuk-Pavlović, 2008, 40). Budući da pomiruje razlike i poučava uvažavanju i razumijevanju, pridonoseći tako izgradnji jedne harmonične ljudske zajednice, upravo će *estetski uzgoj* biti ona plemenita djelatnost kao siguran put ostvarenju ideala čovječstva. No, uvjet i pretpostavka za ostvarivanje jednog takvog ideala leži u mogućnosti »doživljaja estetičke očitosti« (Vuk-Pavlović, 2008, 43). Za takvu vrstu doživljaja sposobni su oni u kojih su sazrijeli određeni vrijednosni sadržaji. Pedagogika s punim pravom stavlja naglasak na intelektualni i moralni odgoj, ali ne smije, upozorava Vuk-Pavlović, zaboraviti i na estetički odgoj. Veliko znanje može biti mrtvo, a ispravno djelovanje tupo i prazno, štoviše izdresirano. Sve dok odgoj ne postane »nesebično i neutilitarističko rađanje budućnosti« (Vuk-Pavlović, 2008, 43), dakle, prenošenje vrijednosti, ne može se s pravom ni zvati odgojem, već »dresurom djelovanja i tovljenjem mozga« (Vuk-Pavlović, 2008, 43). I intelektualni i moralni odgoj moraju voditi računa o vrijednostima, u prvom redu istine, dobrote i ljepote, koje će se proširiti u estetički doživljaj u kojem dosežu svoju puninu i širinu. Dakako, pedagoška djelatnost ne ide za tim da se vrednote spoznaju, već joj je prvenstveno

stalo do toga da čovjek sebe i svijet oko sebe »doživi (ne: 'spozna') kao estetički objekat« (Vuk-Pavlović, 2008, 44). Drugim riječima, pravi smisao i zadaća estetičke vrijednosti ne leži u pukom svidanju ili ugodi, već u osvještavanju za ljepotu i njezin smisao koji se krije u »slobodi od sebičnosti i skladu doživljavanja vrednota« (Vuk-Pavlović, 2008, 45). Time postaje jasno da pedagogika u svom temelju ima plemenitu težnju za izgradnjom jake, slobodne i skladne ličnosti koja će voditi ostvarenju budućnosti.

No, je li, i kako, estetski odgoj, barem u teoriji, moguć? Budući da umjetnost ne mora, što doista nerijetko i potvrđuje, uzeti odgoj za svoj primarni cilj, postavlja se pitanje njezina odnosa s pedagoškičkom djelatnošću. Vuk-Pavlović ističe:

»... ako se pod 'odgojem' misli jednostrano na 'moralni' odgoj ili na 'intelektualni', onda će ono isticanje autonomnosti estetičke vrijednosti bez sumnje imati neki opravdani smisao. No nespornost sa strane umjetnika i 'estete' stoji baš do toga, da pedagogu uopće i ne pada na um poricati neki očiti uvid, do kojega na osnovu svojih istraživanja dolazi – filosof. Da li je neko vrijednosno područje autonomno ili nije, ne tiče se uopće pedagoga kao takvog. No o tom nema da odluči ni 'umjetnik', nego je to štaviše jedino stvar filozofa. Pedagog se sa svoje strane bez obzira na to, da li je neko vrijednosno područje autonomno ili nije, bez obzira na sasvim isprazne spekulacije o tome, da li što god 'ima' ili 'nema' da odgaja, pita bez ikakva presizanja u tuđa područja i tuđe kompetence sasvim jednostavno i čedno, koju li *uzgojnu sadržinu* imade neko vrijednosno područje. To je njegovo sveto pravo, tu on ostaje sasvim unutar *svoga* suverenog područja i tu mu se ni s koje strane nema ništa da prigovara.« (Vuk-Pavlović, 2008, 47)

Pedagog, umjetnik ili filozof imaju drukčije interese za vrijednosti. Bez obzira na materiju i poruku umjetnine, zadaća je pedagoga, kojeg Vuk-Pavlović vidi kao neku vrstu »umjetnika-oblikovatelja« (Vuk-Pavlović, 2008, 46), da ispita njezin obrazovni vrijednosni sadržaj. Umjetnik može biti u potpunosti indiferentan prema tome hoće li njegovo djelo nekome biti poticajno, dok se pedagog, s druge strane, trudi upravo oko osposobljavanja subjekta za reagiranje, doživljaj umjetničkog djela. Iako umjetnost izravno ne odgoja (u smislu da »čini čovjeka 'boljim' ili 'mudrijim'« (Vuk-Pavlović, 2008, 48)), ona je ta koja čovjeka »*čini rađaoćem 'estetičkoga' doživljaja*« (Vuk-Pavlović, 2008, 48), u kojem Vuk-Pavlović vidi temeljno sredstvo estetskog odgoja. Ovdje treba upozoriti na Vuk-Pavlovićevo razlikovanje umjetničkog i estetskog odgoja. Umjetnički odgoj za njega označava ili stručno obrazovanje umjetnika

ili obrazovnu djelatnost koja teži poučiti razumijevanju i uživanju u umjetnosti. Nijedan aspekt umjetničkog odgoja prema Vuk-Pavloviću ne uzima u obzir »unutarnju slobodu i sklad« kao temeljni »postulat ‘estetskoga’ uzgoja« (Vuk-Pavlović, 2008, 49). Stavljajući naglasak na nastavu i stegu kao svrhu odgoja, umjetnički odgoj zapravo gubi iz vida činjenicu da nastava i disciplina trebaju biti sredstvo kojim se mladom čovjeku pomaže u njegovu unutarnjem razvoju i izgrađivanju u slobodnu samosvjesnu osobu koja kao pripadnik neke kulturne zajednice prema njoj ima i određenu odgovornost. Sve dok se, jasan je Vuk-Pavlović, »pod ‘odgojem’ misli neka djelatnost, koja pretvara zlo u dobro, glupo u mudro, ružno u lijepo, besprijetno u sveto i koja, gdje ne ide drukčije preobrazuje ili lomi volju [...]« (Vuk-Pavlović, 2008, 49), tada nije moguće govoriti o odgoju. Pravi smisao i cilj odgoja, kako ga Vuk-Pavlović poima, krije se u estetskom odgoju. Estetski odgoj širi je pojam od umjetničkog odgoja, a potrebne su mu i umjetnina i subjekt. Njegov temeljni cilj jest, čime se treba voditi svaki istinski i pravi odgoj koji ne vodi uništavanju individualnosti i socijalnoj uniformiranosti, pomagati u njegovanju duše i duhovnom rastu (Vuk-Pavlović, 2008, 48, 49). Estetski odgoj temelji se i »gradi na doživljaju ljepote u najširem vidu, odnosno točnije u vidu svog najdubljeg intenziteta, na doživljaju estetičke očitosti« (Vuk-Pavlović, 2008, 54).

Estetski odgoj moguć je i nužan, što potvrđuje sama umjetnost. Ona, vođena poklikom *l’art pour l’art*, nije iz svog hrama uspjela izbaciti pedagoga, već se pokazala »najglasnijim i najuvjerljivijim svjedokom, najodlučnijim dokazom, da je estetički uzgoj moguć!« (Vuk-Pavlović, 2008, 51). Kako bi pojasnio odnos pedagoške i umjetničke djelatnosti, odnosno pedagoga i umjetnika, Vuk-Pavlović će istaknuti da

»... ne će ni umjetnik imati pravo, da produkte svoga stvaranja uskrati pedagogu i njegovom djelovanju, kao što se s druge strane umjetnik sam sebi protiviti, ako svom djelu porekne snagu pedagoškog utjecanja u najopćenitijem smislu ove riječi; jer to bi onda moralo značiti, da njegova umjetnina nije sposoban prenosilac ili primjeren medij za rasadivanje estetičkoga doživljaja, čime bi se negirala sama umjetnina i sama umjetnost u svojoj osebnosti, iskričilo njezino bistvo i zasjenila njena najneposrednija svrha.« (Vuk-Pavlović, 2008, 52)

Umjetnik, dakle, čak i da to želi, ne može zanijekati snagu pedagoškog utjecaja vlastitog djela. Kada bi to učinio, otvoreno bi priznao da njegova umjetnina nije sposobna za rađanje estetičkog doživljaja čime bi umjetnost samu sebe negirala.

Odgojna djelatnost vođena je temeljnim nastojanjem za »oživljavanjem« subjekata za opća dobra, najviše vrijednosti. Preciznije, ona želi »one specifično vrijednosno obojene doživljaje usidriti u nekoj doživljajnoj cjelini, u nekom totalitetu kulturnih funkcija« (Vuk-Pavlović, 2008, 53). To joj je svojstveno iz tog razloga što je »pedagogička funkcija [...] ekvivalentna estetičkoj« (Vuk-Pavlović, 2008, 53) koja »ide za nekim 'skladom' raznolikoga u slobodi« (Vuk-Pavlović, 2008, 53), za razvojem sposobnosti razumijevanja i uvažavanja različitosti. Na putu ostvarenja svoje zadaće, odgojna djelatnost ne zadovoljava se tek jednim dijelom, odnosno sposobnošću čovjeka, već teži »zahvatiti čitava čovjeka« (Vuk-Pavlović, 2008, 53). Zahvaljujući upravo »estetičkoj noti pedagogičke djelatnosti« (Vuk-Pavlović, 2008, 53), odgoj je neizbježno »gonjen« time da na temelju estetičkog doživljaja pomogne odgajaniku da se izgradi kao »cjelovita ličnost« (Vuk-Pavlović, 2008, 53) s vlastitim vrijednostima.

Estetički doživljaj je, s jedne strane *svrha*, a s druge strane *sredstvo* odgoja. Poglavlje u kojem Vuk-Pavlović elaborira svoje stajalište o estetskom doživljaju kao svrsi odgoja započinje pohvalom Herbarta, »izvanrednog filozofa-pedagoga modernoga doba, koga zaista do danas ni dubinom uvida ni širokom obuhvatnošću njegove pedagogičke sistematike nije nitko pretekao« (Vuk-Pavlović, 2008, 56). Njemu, prema riječima Vuk-Pavlovića, pripada »vječna zasluga« iz tog razloga što je »upoznao estetički valjanosni oblik kao najširi pedagogički princip« (Vuk-Pavlović, 2008, 57).³ Upravo se u Herbartovoj misli, pored upravo spomenutog stajališta, mogu tražiti i zametci Vuk-Pavlovićeve usporedbe odgajateljske djelatnosti s umjetničkim stvaralaštvom.⁴

Da bi se razumio i omogućio estetski doživljaj nužno je da se, prije svega, sâm odgajatelj odlikuje sposobnošću estetskog doživljavanja i sposobnošću da odgajaniku pomogne da je i on sâm razvije. Iz tog je razloga vrlo ključan upravo odnos odgajatelja i odgajanika koji Vuk-Pavlović pomno sagledava. Pritom skreće pozornost na jedan vrlo va-

³ Usp. primjerice i Vuk-Pavlovićevo gledište na str. 59: »[...] budući da je s jedne strane estetički doživljaj najširi, najobuhvatniji, a s druge strane i valjanosni oblik uzgojne djelatnosti u najširem vidu jednako – kako vidjesmo – estetički«. Također i str. 77: »I kako je u vidu provedenoga razmatranja estetski uzgoj najširi mogući oblik uzgoja uopće, [...]«

⁴ Ističući Herbartove zasluge, Vuk-Pavlović na str. 57 zapisuje sljedeće: »Tražio je među inim i on, da – u vidu ideala – uzgajatelj u svojstvu 'učitelja' iznosi pred pitomca sve kao 'umjetninu', da pedagog bude dakle umjetnički stvaralac, pod čijim rukama sve, što pruža, prima sjaj ljepote.«

žan i, kako sam naglašava, zanemaren pedagoški problem – pitanje koje to karakteristike, osobine i talenti čine odgajnika odgojivim. Jer »[k]ao što imade intelektualnih, etičkih, estetskih, ekonomskih i sl. talenata s jedne, a upravo kretena s druge strane, tako imade jednako i uzgojne inferiornosti i uzgojnog talenta« (Vuk-Pavlović, 2008, 58). Iako mu ni samome nije jasno kako se jedan tako bitan i težak problem u potpunosti zaobišao, dok se, s druge strane, pitanje učiteljeve ličnosti sagledalo sa svih mogućih aspekata, ni sâm Vuk-Pavlović ovdje ne rješava spomenuti problem,⁵ već se, uzevši kao pretpostavku valjanost odgajatelja i odgojivost pitomca, usredotočuje na analizu »istinskog i potpunog *pedagoškog* odnošaja« (Vuk-Pavlović, 2008, 59) koji osigurava ostvarivanje obrazovnog ideala. U takvom pedagoškom odnosu koji se zapravo zasniva na međusobnom povjerenju i prijateljstvu, nema mjesta autoritetu, zapovijedanju, sili pa čak ni nagradi. Estetički doživljaj koji u odgajnika treba oživjeti, odnosno osvijestiti moguće je, tumači Vuk-Pavlović, ostvariti tek slobodnim, spontanom usklađivanjem *duševnog uzleta* odgojitelja i odgajnika koji će u tom duševnom dodiru otvoriti svoju dušu ljepoti (Vuk-Pavlović, 2008, 60). U tom »*pedagoškome* ‘erosu’« (Vuk-Pavlović, 2008, 60) rađa se prava (estetska) odgojna svrha: duhovno uzdizanje mlade osobe do estetskog shvaćanja svijeta koji ga okružuje (Vuk-Pavlović, 2008, 61).

Nastojeći razmotriti odnos umjetnosti i estetskog odgoja, kao i razlike između »‘učevne’ i ‘poticajne’ građe« (Vuk-Pavlović, 2008, 66), Vuk-Pavlović se kritički osvrće na organizaciju nastave u školama u kojima umjetnost uživa status obveznog predmeta.⁶ No, pritom upozorava da estetski doživljaj, estetska vrijednost umjetnosti nije nešto što se jednostavno može naučiti. Estetske vrednote su prenosive, ali ne na isti način kao u znanosti. Iz toga proizlazi da umjetnost ne može biti obliгатni školski predmet, ali estetski odgoj ipak »traži, da ona bude ravnopravna školska građa!« (Vuk-Pavlović, 2008, 65). Vuk-Pavlovića ovdje uopće ne zanima »*kako*« umjetničko djelo postaje učeniku »*živ* ‘po-

⁵ Da nema namjeru ovdje ponuditi rješenje spomenutog problema jasno je već iz sljedećih riječi: »No kako-god bilo, ova činjenica zacijelo upućuje na težak i znatan specifično pedagoški problem, koji će jednoga dana valjati bez sumnje ozbiljno uzeti u ruke.« (Vuk-Pavlović, 2008, 59)

⁶ Prema Vuk-Pavloviću, osnovna zadaća umjetnosti u školskoj nastavi jest »da se dak *okuša* za vrijeme svoga školovanja u umjetničkim izražajnim oblicima, jer s pravom tvrdi, da se time olakšava, pospješuje i budi *razumijevanje* umjetnina.« (Vuk-Pavlović, 2008, 65)

dražajni objekat'« (Vuk-Pavlović, 2008, 65). Estetski se odgoj, ističe, »zasada zadovoljava postulatom, *da* tako bude« (Vuk-Pavlović, 2008, 65), štoviše, on zahtijeva da umjetnost bude medij, »*budilac estetičkog doživljaja*« (Vuk-Pavlović, 2008, 66) te da kao takva bude ravnopravna školska građa (Vuk-Pavlović, 2008, 65). Vuk-Pavlović, dakako, ne ide za tim da se umjetnost isključi iz školskog obrazovanja, već mu je stalo do toga da ukaže na važnost »poticajnog« školskog materijala. Umjetnost, »u kojoj se taloži vrijednost estetska nije *učiva*« (Vuk-Pavlović, 2008, 66) i sama umjetnina »kao takova ne može da bude neki materijal za učenje« (Vuk-Pavlović, 2008, 66). Stoga ona đacima ne smije davati samo materijal koji treba »memorirati«, već »poticajnu građu«. Škola nije, odnosno ne bi trebala biti samo učionica, mjesto u kojem se prikupljaju informacije i gradi (naučeno) znanje. A ona je upravo to. I stoga se s pravom žale đaci da je svakom učitelju njegov predmet najvažniji čime im se onemogućava da se ijednoj znanosti (školskom predmetu) slobodno i s ljubavlju predaju. Inzistiranjem na kvantiteti učene građe, a zapostavljanjem onog poticajnog momenta, doživljajnog segmenta u obrazovanju i odgoju, škola svojom besmislenom nastavnom organizacijom gubi svoju osnovnu zadaću.

Vrijednosni doživljaj pojedinaca ovisi o obitelji, kulturnoj zajednici kojoj pripada, okolini koja ga okružuje, ali i različitim životnim prilikama i nedaćama. Sve to utječe na izgradnju osobnosti mladog čovjeka pa se, kao što se ljudska bića međusobno razlikuju u pogledu vještina i talenata, može govoriti o različitim osobnostima, ali i mogućnostima odgojivosti odgajanika. Neće, naime, svaki odgajanik u jednakom stupnju reagirati na različite oblike odgojivosti. Time postaje razvidno da pedagogika ima jedan doista poseban zadatak jer odgoj je »'vrijednost' koja pripada krugu vrednota podvrnutih zakonu 'prenošenja'« (Vuk-Pavlović, 2008, 71). Odgoj, dakle, naglašava Vuk-Pavlović, nije samo »pretpostavka«, već je i »objekat pedagoške djelatnosti« (Vuk-Pavlović, 2008, 71). Pedagogika, dakle, preuzima na sebe zadaću da budi i jača same mogućnosti odgoja mladog čovjeka, da ostvari uvjete odgoja budeći u njemu jedan unutarnji impuls (*nutarnji impuls*; Vuk-Pavlović, 2008, 71) od kojeg ovisi njegova spremnost i želja da odgoj prihvati kao vrednotu koja mu se pruža.

Odgoj je moguć samo ondje gdje postoji sloboda, mogućnost ostvarenja sklada i harmonije:

»[Č]ovjek je samo ondje uzgojiv, gdje je nesebičan, ili u istome vidu još prikladnije rečeno, gdje je slobodan i gdje mu je dana mogućnost upravo ovom nutarnjom slobodom, da se uskladi, da se 'harmonizira'.« (Vuk-Pavlović, 2008, 72)

Estetski odgoj upravo je onaj oblik odgoja koji daje temelje samom odgoju iz tog razloga što u odgajanika razvija unutarnju slobodu i sklad potičući razvoj onih impulsa koji ga čine odgojivim. »[U] 'estetskome' leži jezgra 'uzgojivosti' i onaj osnov, na kojem se ona izgrađuje« (Vuk-Pavlović, 2008, 73). Time biva objašnjeno kako je estetski doživljaj sredstvo odgoja.

Budući da estetski odgoj daje i gradi preduvjete odgojivosti, djetinjstvo je onaj životni oblik u kojem s njime treba započeti jer je estetski doživljaj tada najizraženiji. Naime, u djetinjstvu i ranoj mladosti odgajaniči još nisu sposobni u potpunosti zahvatiti spoznajne i etičke vrijednosti i nisu u cijelosti odgovorni prema logičkim i moralnim normama (Vuk-Pavlović, 2008, 72, 73). U toj dobi vrednote dolaze do izražaja uglavnom u estetskom obliku. Mladost je često »pedagogički 'pokornija'« (Vuk-Pavlović, 2008, 74) i djeca će prije reagirati kada im se, na primjer, za neki oblik ponašanja kaže da to nije lijepo nego ako im se objašnjava da je neki njihov postupak neprimjeren, zao, nesocijalan itd. Razlog tomu vidljiv je, kao što je već naznačeno, u činjenici da se u djece još nisu dovoljno izgradile i diferencirale druge vrednote osim onih estetskih.

Odgoj je osnovni faktor u gradnji kulture i civilizacije. Kada estetski odgoj dođe do onog stupnja odgoja u kojem oživljava odgajaničova svijest o pripadnosti određenoj zajednici, tada estetski odgoj, ističe Vuk-Pavlović, prerasta u socijalni odgoj. Proširenjem i produbljivanjem odgojivosti odgajaničova estetski odgoj teži tomu da se individuum podigne do stupnja potpune osviještenosti i senzibiliziranosti za sudioništvo u jednoj zajednici, jednoj generaciji kojoj će, zahvaljujući daljnjem odgoju i obrazovanju te prenošenjem vrednota osiguravati budućnost. Tako odgajatelj kroz estetski odgoj stvara temelje odgojivosti uopće. On, naime, u odgajaničova budi sposobnost »da ostvari što intenzivnije i što trajnije visoke vrednote u toku svoga doživljavanja« (Vuk-Pavlović, 2008, 77–78) te postane odgovoran nositelj vrednota.

Vuk-Pavlovićevo razmatranje estetskog odgoja vodi do uvida »u posljednji smisao uzgoja i uzgojne djelatnosti« (Vuk-Pavlović, 2008, 77) koji se sastoji u uzdizanju odgajaničova do *ličnosti*. Iako je iz Vuk-Pavlovićeova promišljanja jasno da pojam ličnosti, kojem pridaje veliku

važnost, stoji u najužoj vezi s odgojnom djelatnošću, najjasnije određuje onoga što podrazumijeva pod spomenutim pojmom Vuk-Pavlović donosi tek na kraju svog spisa. A ono glasi: ličnost je uzorna snažna individua koja se odlikuje jakom nesebičnom željom, energijom, erosom za prenošenje doživljajnih vrednota koje osiguravaju budućnost.⁷

Literatura

- Metesi Deronjić, Željka (2016), »Filozofija u pjesništvu Pavla Vuk-Pavlovića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 42/2(84), str. 421–452.
- Polić, Milan (1996), »Predgovor«, u: Vuk-Pavlović, Pavao, *Filozofija odgoja*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, str. 7–28.
- Polić, Milan (2003), »Vuk-Pavlovićeva filozofija odgoja«, u: Barišić, Pavo (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović – život i djelo*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Institut za filozofiju, str. 179–188.
- Polić, Milan (2008), »Predgovor«, u: Vuk-Pavlović, Pavao, *Djelovnost umjetnosti*, Biblioteka Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića, knjiga 4, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, str. 7–19.
- Polić, Milan (2013), *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*, Biblioteka Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića, knjiga 8, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Vuk-Pavlović, Pavao (1983), »Misli i bilješke«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 9, 1–2 (17–18), str. 163–202.
- Vuk-Pavlović, Pavao (1996a), »Uzgoj, odgoj i obrazovanje«, u: Vuk-Pavlović, Pavao, *Filozofija odgoja*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, str. 263–283.
- Vuk-Pavlović, Pavao (1996b), »Ličnost i odgoj«, u: Vuk-Pavlović, Pavao, *Filozofija odgoja*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, str. 29–213.
- Vuk-Pavlović, Pavao (2008), *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike*, u: Vuk-Pavlović, Pavao, *Djelovnost umjetnosti*, Biblioteka Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića, knjiga 4, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, str. 21–79.
- Vuk-Pavlović, Pavao (2012), *Pjesme i aforizmi*, Biblioteka Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića, knjiga 6, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.

⁷ Pojam ličnosti jedan je od temeljnih pojmova Vuk-Pavlovićeve filozofije. Za potpuniji uvid u Vuk-Pavlovićevo poimanje ličnosti, odnosno (istinskog) čovjeka vidi: Vuk-Pavlović, 1996a, 263–283, osobito str. 269–271; Vuk-Pavlović, 1996b, 29–213; posljednji ciklus njegove zbirke *Zov* (1964), u: Vuk-Pavlović, 2012, 21–147, ciklus »Čovjeku«, u: Vuk-Pavlović, 2012, 119–147; Vuk-Pavlović, »Usplahireni stihovi«, u: Vuk-Pavlović, 2012, 185–250, na str. 237: aforizam br. 437: »Ličnost lako biti smije / tko je svoj i ničiji nije«, Vuk-Pavlović, 1983, 163–202, osobito str. 187–191; Metesi Deronjić, 2016, 421–452.

PAVAO VUK-PAVLOVIĆ'S EARLY VIEWS ON THE ROLE OF
AESTHETICS AND ART IN THE UPBRINGING OF *PERSONALITY*

Željka Metesi Deronjić

The paper analyzes the Vuk-Pavlović's early views on the role of aesthetics and art presented in the work Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike (Ability and Limits of Aesthetic Cultivation in the Form of Individual and Social Pedagogy). Mentioned work is Vuk-Pavlović's final paper for his professorship qualification in pedagogy written in Berlin in 1922. In it he presented all significant points related to aesthetics and philosophy of education essential for understanding his later thoughts.

Key words: Pavao Vuk-Pavlović, aesthetics, art, education, personality